

DOI:10.33608/0236-1477.2020.01.102-109

УДК 821.161.2.09Т.Шевченко:94-051(477)»18/19»М.Стороженко
(093.3+044)

Роксана ХАРЧУК, кандидат філологічних наук, доцент
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
e-mail: roxana-b@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1039-1319>

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ТЕМА У СПАДЩИНІ ІСТОРИКА Й ПЕДАГОГА МИКОЛИ ВОЛОДИМИРОВИЧА СТОРОЖЕНКА (1861—1944)

У статті розглянуто шевченківську тему у спогадах Миколи Володимировича Стороженка «З мого життя» і в його листах до П. Куліша. Авторка вважає, що зазначена тема була для історика принагідною, а його ставлення до поета амбівалентним. Особливу увагу вона звертає на проблему авторства публікації «Епизод из жизни Т. Шевченка», яку з огляду на криптонім С-ко дослідники нині приписують Миколі Володимировичу Стороженкові. Хоч авторство Миколи — найвірогідніше, проте у статті викладено й аргументи на користь авторства його брата, Андрія Володимировича Стороженка. Останній підписував свої публікації криптонімом С-ко, А. Андрій Стороженко цікавився мистецькою спадщиною Шевченка й давніми портретами. У статті «Епизод из жизни Т. Шевченка» йдеться про втрачений портрет пані Шостки. Андрій Стороженко розумів значення поета для української ідеї, але заперечував право українців на самовизначення, тому у праці «Український рух», що її й досі використовує російська пропаганда в боротьбі з «українським сепаратизмом», вивів карикатурну постать Шевченка. Імпульсом до створення цієї карикатури послужила Кулішева теза про неосвіченість Шевченка і його «полупьяную музу».

Ключові слова: Микола Володимирович Стороженко, Андрій Володимирович Стороженко, проблема авторства, шевченківська тема, українофільство, російський шовінізм, подвійна російсько-українська ідентичність, українська свідомість, почуття меншовартості.

Цитування: Харчук Роксана. Шевченківська тема у спадщині історика й педагога Миколи Володимировича Стороженка (1861—1944). *Слово і Час*. 2020. № 1 (710). С. 102—109. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.01.102-109>

Микола Стороженко — особлива постать в історії української культури. Під впливом життєвих обставин й історичних подій цей інтелігент пройшов еволюцію від прибічника малоросійства й українофільства (був учасником Старої громади, дописувачем журналу «Киевская старина»), через участь у Клубі російських націоналістів після 1905 р. до усвідомлення себе українцем після поразки Української революції 1917—1921 рр., коли емігрував до сербської Білої Церкви, де викладав у Маріїнському донському інституті шляхетних дівчат [див.: 17, 5—7], евакуйованому з Новочеркаська.

Микола Стороженко був істориком і педагогом, разом із братом Андрієм досліджував родинний архів Стороженків, описував архів князя М. В. Репніна, був директором 4-ї, згодом 1-ї Київської гімназії, одначе мав і певні літературознавчі зацікавлення; був людиною широкої культури, зокрема став дійсним членом київського відділення Російського музичного товариства. Музики його навчав М. Лисенко, історії — В. Антонович. Саме ці провідні громадівці й вплинули на українофільські зацікавлення молодого Миколи Стороженка. Однак цей інтерес не суперечив його подвійній російсько-українській ідентичності, яка була характерною для наддніпрянської інтелігенції у другій половині ХІХ ст. з П. Кулішем і М. Драгомановим включно. Факт подвійної ідентичності наштовхує на думку про таку маргінальність української інтелігенції в Російській імперії, що, за І. Гиричем, можна навіть говорити про її відсутність [2, 135].

Микола Стороженко передусім цікавився творчістю Олекси Стороженка, згодом написав нарис його літературної діяльності, який було опубліковано в кількох номерах часопису «Киевская старина» за 1886 р. Почав листуватися з П. Кулішем восени 1884 р. у справі спогадів про Олексія Петровича, зустрівся з ним 1885 р. у Борзні особисто й підтримував листування до кінця 1887 р., виконуючи дрібні доручення й інформуючи Пантелеймона Олександровича про наукові й літературні новини. Опублікував у збірнику 1902 р. на честь свого родича, відомого шевченкознавця Миколи Ілліча Стороженка статтю «Мое знакомство с П. А. Кулишем», згодом у «Записках історично-філологічного відділу УАН» — статтю «Куліш у киево-печерській школі» й листи, отримані від П. Куліша, з коментарем. На жаль, ці листи не було опубліковано повністю. Заявлене продовження публікації увірвалося.

Спогади М. Стороженка «З мого життя» написані в еміграції й видані в Україні 2005 р. [13]. У додатках до цього видання для шевченкознавців становлять інтерес листи Миколи Володимировича до П. Куліша, у яких згадано поета. Головним же шевченкознавчим текстом історика вважається стаття «Епизод из жизни Т. Шевченка», надрукована в журналі «Киевская старина» за підписом С-ко. Зміст допису — анекдотич-

ний випадок, коли на балу з приводу іменин Т. Г. Волховської 12 січня 1846 р. в Мойсівці в лотерею розігрували портрет місцевої дами Олександри Іванівни Шостки (Шосточки) авторства Шевченка. Цей портрет колоритної пані, що розтринькала довірені їй пожертви на одну із церков, лишився, як твердить автор допису, невідомим, бо швидше за все згорів у будинку родичів портретованої. Він переказав історію створення цього портрета зі слів своєї бабусі — Марії Давидівни Корсун. Оскільки Шосточка шукала можливості повернути розтрачені кошти, то В. Закревський запропонував їй позувати для портрета, який мав намалювати Шевченко. На портреті був зображений сад, троянди й Шосточка на всіяній піском доріжці під парасолькою в чорному шовковому платті, підхваченому вгорі, щоб було видно ноги (за бажанням В. Закревського), і в білому чепчику. У дописі стверджується, що «сходство портрета с оригиналом было поразительно. В художественном отношении эта работа Тараса Григорьевича отличалась замечательною тщательностью отделки» [8, 720]. Портрет виграла вже згадана Марія Давидівна Корсун, у дівочтві Горленко, за першим чоловіком Александрович. Вона була бабусею Андрія й Миколи Стороженків із боку матері — Варвари Ананіївни Александрович [6, 780].

У хронологічному покажчику часопису «Киевская старина» зазначено статтю приписано Миколі Стороженку [5, 84], тоді як у покажчику 1911 р. криптонім не розкрито [9, 79]. Криптонім С-ко дешифровано як Микола Стороженко й у словнику О. Дея [див.: 3, 336], і в систематичному покажчику журналу «Киевская старина» [див.: 4, 570]. Упродовж 1885 р. в журналі «Киевская старина» цим криптонімом було підписано кілька статей у різних номерах. Цей дослідник часто вдавався в заголовках до слова «епізод», наприклад, «Эпизод из истории малорусских крестьян» або «Полуботок или Свечка? (Эпизод из истории малорусского земледелия 2-й пол. XVII в.)». Найвірогідніше, автором статті про втрачений портрет О. І. Шостки був таки Микола Володимирович Стороженко, проте його брат Андрій також цікавився Шевченком, а свої статті підписував криптонімом С-ко, А. Йому належить стаття «Михайловская и Покровская церкви в г. Переяславе Полтавской губернии (К рисункам Т. Гр. Шевченко)». Вона, як і допис сумнівного авторства, стосується мистецької спадщини Шевченка. Щоправда, дослідника набагато більше за акварелі митця цікавлять самі церкви і їхня історія. При цьому Шевченка дописувач трактує як великого поета Малоросії й визначного дослідника малоросійської природи, народного побуту, мистецтва, зокрема й церковної архітектури. Відчуваючи красу Шевченкового вірша, він зачитував уривок із поеми «Сон» («Гори мої високії»), де «Собор Мазепин сясє-біліє», і коментар із приводу Покровської церкви з повісті «Близнецы». Андрій Стороженко не дав акварелям бодай

поверхової мистецької оцінки, можливо, уважаючи, що це виходить за межі його компетентності. Після прочитання цієї статті важко уявити, що її автор у відомій книжці «Український рух» [див.: 17], виданій під псевдонімом Царинний, яку й досі використовує російська пропаганда, створив зовсім інший портрет Шевченка — пияка, більшовика, анархіста, котрий не визнає жодної влади. Польському митцеві, перекладачу Шевченка Леонардові Совінському А. Стороженко докоряв тим, що той не розумів загальнолюдського значення українського поета [10, 312], хоча згодом сам трактував Шевченка як людину некультурну. Однак факт антиукраїнства Андрія Стороженка не може бути аргументом на користь Миколи при встановленні авторства невеличкої, але змістовної замітки 1885 р. Зрештою А. Стороженко завжди цікавився портретами: і старовинними малоросійськими, зокрема Івана й Григорія Стороженків, яким присвятив статтю в 9-му числі «Киевской старины» за 1882 р., і портретом Байди (Д. Вишневецького), про який написав у 3-му числі того ж таки журналу за 1897 р.

Микола Стороженко порівняно з братом приділяв Шевченкові значно менше уваги. Здається, він узагалі не розумів ваги поета для української справи. У праці «Очерк из истории Малороссийских казаков с конца XVIII и в начале XIX века» Микола Володимирович процитував кілька рядків із поеми «Іван Підкова» без прізвища автора, назвавши його «бессмертным певцом Украины» [15, 125]. Напевно, поема «Іржавець» була йому невідомою, тож, пишучи про Ржавецьку ікону Божої Матері [див.: 16], дослідник не згадав цей Шевченків текст, хоча можна припустити, що ця лакуна зумовлена цензурними обмеженнями. Прикметно, що Микола Стороженко не навів епізод із Шосточкою ані у спогадах «З мого життя», хоча й писав про Мойсівку Тетяни Волховської й про те, що в неї гостював Шевченко [13, 214], ані у статті «Отрывки из фамильных преданий и архивов», де йшлося про бабусю — Марію Давидівну Александрович-Корсун [14, 38]. Загалом спогади Миколи Володимировича розчарують шевченкознавця, бо відповідного матеріалу в них обмаль. Ім'я українського поета зринає у зв'язку з Іваном Сошенком, який викладав Миколі Стороженкові малювання у 2-й Київській гімназії. Спогадник позитивно оцінив мемуари Сошенка про поета, наголосивши на тому, що Шевченків приятель-художник завжди розмовляв з учнями українською й був типовим українцем. Пишучи про школу в селі Липовий Ріг, що її підтримував Василь Якович Макаров, автор згадав його брата — Миколу Яковича, зауважуючи: «присвятив йому наш кобзар деякі вірші» [13, 266]. Насправді таку присвяту має одна поезія — «Барвінок цвів і зеленів», бо Л. Полусмак була кріпачкою Миколи Яковича Макарова. Оце й усі згадки про Шевченка. Аналогічно читач не знайде в цих спогадах якоїсь важливої інформації про Стару

групаду. Прізвища В. Антоновича, К. Михальчука, Б. Познанського й Т. Рильського згадано у зв'язку з так званою великодньою перезовою, коли громадівці вітали К. Михальчука з Великоднем, попередньо обходячи й інших людей. Цікаво, що М. Стороженко не запам'ятав жодного Шевченківського свята, що їх відзначала Київська група, хоча його спогади містять відомості про одну з вистав української трупи в приміщенні так званих Київських мінеральних вод.

Листування Миколи Стороженка з П. Кулішем дослідила Н. Пазюра, зазначаючи, що воно не тільки висвітлює особистості кореспондентів, а й дає уявлення про культурне й наукове життя тодішньої України [7, 220]. Із цього епістолярю можна зрозуміти, які претензії мав П. Куліш до часопису «Киевская старина» й тих людей, які гуртувалися довкола нього. Передусім його схвилював факт публікації в журналі в січні — червні 1885 р. переказу праці отця Качали «Очерк истории Юго-Западной Руси» (авторкою переказу була К. Мельникова-Антонович). Пантелеймон Олександрович уважав польськомовну історію о. Качали плагіатом власної праці «История воссоединения Руси». Коментуючи цей закид, Микола Стороженко зауважив: В. Антонович твердив, що погляди П. Куліша в «Истории воссоединения Руси» не мають наукової ваги, помітив він і запозичення в П. Куліша з Кароля Шайнохи. Такий же вплив польського історика зауважив і М. Василенко. П. Куліш натомість вороже трактував і М. Костомарова, і В. Антоновича, що не сприяло, на думку М. Стороженка, спільній справі [12, 207]. Також П. Куліш уважав, що «Киевская старина» поширює про нього наклепи, наче він отримав від поляків гроші на видання журналу, але виїхав до Росії. М. Стороженко спростував ці чутки. У листі до адресата від 30 січня 1885 р. патріарх українського письменства іронізував над «великими людьми» й «спеціально українськими патриотами», бо відчував образу на М. Старицького, який вніс правки до кількох його віршів начебто з огляду на цензуру, і на М. Лисенка за затримку рукопису «Воскресение Кунцевича и Рутского». У відповідь на цей лист від 22 лютого 1885 р. Микола Стороженко зазначив, що сподівається повернути адресатові бажаний рукопис, зрештою П. Куліш його отримав — так зазначено в коментарі. У цьому ж листі Микола Стороженко написав: «Не судите по Старицкому, Лысенку и компании им подобных о киевской любви к родному элементу — они легко пьют, но тяжело мыслят, а любовь их к родине грошевая» [12, 412], протиставивши названим особам В. Горленка. В описаному епізоді, як у дзеркалі, відбивається українська незгідність і взаємний розбрат. Є серед листів М. Стороженка до П. Куліша й один текст на шевченківську тему, датований 14 листопада 1885 р., у якому йдеться про автобіографію Шевченка, написану для редактора «Народного чтения», що її відредагував П. Куліш. Автограф цього тексту П. Куліш опублікував в 11-му числі журналу «Киевская старина» за 1885 р. [див.: 1]. Лист М. Стороженка на тему Шев-

ченкової автобіографії має амбівалентний характер. З одного боку, автор листа пише, що цей текст «ведет к еще большему преклонению перед талантом нашего поэта», але з другого, «к скептическому отношению к его поэтическому творчеству»: «<...> с одной стороны, видя безграмотность поэта, и притом в период наибольшего расцвета его таланта, еще более чувствуешь силу его дарования — что бы он сделал, получи образование; с другой стороны, невольно закрадывается мысль, что, быть может, красоты его языка, которыми мы так восхищаемся, не принадлежат во всей целостности ему <...>. Впрочем, мысли, чувство, выбор слов, ритм!.. Нет, ничто не может поколебать того высокого уважения, которое должен питать всякий украинец к своему поэту-самородку. Жаль, что прелестная биография, в которой все привыкли видеть произведение его пера, не принадлежит ему» [13, 421]. Прикметно, що переконання, наче П. Куліш удосконалив не тільки автобіографію поета, а й «безграмотні» твори Шевченка — лейтмотив уже згаданої антиукраїнської книжки А. Стороженка. У листуванні М. Стороженка з П. Кулішем віддунує також теза останнього про «полупьяную музу Шевченка». У листі від 3 березня 1885 р. Микола Стороженко обіцяє адресатові: «Собутыльников Шевченка я непременно разыщу и запишу их рассказы» [13, 413]. Щоправда, самої поради в листах П. Куліша, зокрема в листі від 24 лютого 1885 р., у якому згадано й роман Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», і «общество неизвестных гуманистов», що про них пише й М. Стороженко 3 березня 1885 р., віднайти не вдалося. Можливі два варіанти: або був ще один лист у проміжку між 24 лютого й 3 березня 1885 р., або лист П. Куліша відредагував його публікатор: із нього зникла згадка і про «sobutylnikov». Хай там як, але намагання П. Куліша показати Шевченка як неосвічену особистість знайшло відгук в обох братів Стороженків.

Отже, шевченківська тема в доробкові Миколи Стороженка належить до маргінальних і амбівалентних. З одного боку, історик шанує класика, високо цінує його поетичну мову, з другого, він переконаний у неосвіченості поета, уважає П. Куліша редактором шевченківських віршів. Ця думка віддунує й у книжці про «український сепаратизм» Миколиного брата Андрія. Якщо Андрій Стороженко розумів вагу Шевченка для українського руху, то Микола не торкався проблеми Шевченка й формування української нації. Загалом стійке переконання в малограмотності поета в колі української інтелігенції з подвійною ідентичністю в Російській імперії пов'язане з почуттям власної меншовартості, з тим, що українську літературу, яка щойно зароджувалася, оцінювали через призму імперської російської, а з нею українська не могла конкурувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографія Т. Гр. Шевченка, писанная для «Народного чтения» // Киевская старина. 1885. Т. XIII. № 11. С. 431—435.
2. Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX — початок XX ст.): Монографія. Київ: Укр. письменник, 2014. 496 с.
3. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.). Київ: Наукова думка, 1969. 560 с.
4. «Киевская старина» (1882—1906): систематичний покажчик змісту журналу / М. Палієнко. Київ: Темпора, 2005. 608 с.
5. «Киевская старина» (1882—1906): хронологічний покажчик змісту журналу / М. Палієнко. Київ: Темпора, 2005. 480 с.
6. Модзалевский В. А. Малороссийский родословник. Киев, 1914. Т. 4: П — С. 944 с.
7. Пазюра Н. До історії взаємин Пантелеймона Куліша та Миколи Стороженка // Український історичний збірник. 2011. Вип. 14. С. 216—222.
8. С-ко. Эпизод из жизни Т. Шевченка // Киевская старина. 1885. Т. XIII. № 12. С. 718—720.
9. Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882—1906) / Составлен членами комиссии: И. Ф. Павловским, В. А. Щепотьевым, А. А. Явойским, В. Д. Чигринцевым. Полтава, 1911. 205 с.
10. [Стороженко А. В.] Леонард Совинский (опыт посмертной характеристики) // Киевская старина. 1888. Т. XXI. № 6. Отд. 1. С. 284—313.
11. Стороженко А. Михайловская и Покровская церкви в г. Переяславе Полтавской губернии (К рисункам Т. Гр. Шевченко) // Киевская старина. 1891. Т. XXXII. № 2. С. 337—351.
12. Стороженко М. В. До біографії П. Куліша (1. П. Куліш у ківво-печерській школі 2. Листи Куліша до М. В. Стороженка) // Записки історично-філологічного відділу УАН. Київ, 1923. Кн. 2—3. С. 202—215.
13. Стороженко М. З мого життя / Упор. і вст. ст. В. Ульяновського. Київ: Либідь, 2005. 430 с.
14. Стороженко Н. В. Отрывки из фамильных преданий и архивов // Киевская старина. 1891. Т. XXXII. № 2. С. 320—334.
15. Стороженко Н. Очерк из истории Малороссийских казаков с конца XVIII и в начале XIX века // Киевская старина. 1897. Т. LVII. Кн. 4. С. 124—156.
16. Стороженко Н. Чудотворная икона Божией Матери в с. Ржавце, Прилуцкого уезда, Полтавской губернии // Киевская старина. 1900. Т. LXX. № 7—8. С. 11—12.
17. Ульяновський В. Три «лики» Миколи Стороженка: «малоросійство» — «російство» — «українство» // Стороженко М. В. З мого життя. Київ: Либідь, 2005. С. 5—93.
18. Царинный А. Украинское движение: Краткий исторический очерк: Преимущественно по личным воспоминаниям. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Украинское_движение_\(Стороженко\)/I](https://ru.wikisource.org/wiki/Украинское_движение_(Стороженко)/I)

Отримано 26 жовтня 2019 р.

REFERENCES

1. Avtobiografiya T. Gr. Shevchenka, pisannaya dlya "Narodnogo chteniya" (1885). *Kievskaya starina*, XIII, 11, 431—435. [in Russian]
2. Hyrych, I. (2014) *Ukrainski intelektualy i politychna okremishnist (seredyna XIX — pochatok XX st.: Monohrafiia*. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk. [in Ukrainian]
3. Dei, O. I. (1969). *Slovyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI—XX st.)*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
4. "Kievskaya starina" (1882—1906): *systematychnyi pokazhchyk zmistu zhurnalu*. (2005). Kyiv: Tempora. [in Ukrainian]
5. "Kievskaya starina" (1882—1906): *kbronolohichni pokazhchyk zmistu zhurnalu*. (2005). Kyiv: Tempora. [in Ukrainian]
6. Modzalevskiy, V. L. (1914). *Malorossiyskiy rodoslovnik* (Vol. 4). Kiev. [in Russian]
7. Paziura, N. (2011). Do istorii vzaiemyn Panteleimona Kulisha ta Mykoly Storozhenka. In *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*. Issue. 14, 216—222. [in Ukrainian]
8. S-ko. (1885). Epizod iz zhyzni T. Shevchenka. *Kievskaya starina*, XIII, 12, 718—720. [in Russian]

9. *Sistematicheskii ukazatel zhurnala "Kievskaya starina" (1882—1906)* (1911). Poltava. [in Russian]
10. [Storojenko, A. V.] (1888). Leonard Sovinskiy (opyt posmertnoy harakteristiki). *Kievskaya starina*, XXI, 6, 1, 284—313. [in Russian]
11. Storojenko, A. (1891). Mihaylovskaya i Pokrovskaya tserkvi v g. Pereyaslave Poltavskoy gubernii (K risunkam T. Gr. Shevchenko). *Kievskaya starina*, XXXII, 2, 337—351. [in Russian]
12. Storozhenko, M. V. (1923). Do biohrafii P. Kulisha (I. P. Kulish u kyivo-pecherskii shkoli 2. Lysty Kulisha do M. V. Storozhenka). In *Zapysky istorychno-filolobichno viddil'ny UAN, Book. 2—3*, 202—215. [in Ukrainian]
13. Storozhenko, M. (2005). *Z moho zhyttia*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian]
14. Storojenko, N. V. (1891). Otryvki iz familnyh predaniy i arhivov. *Kievskaya starina*, XXXII, 2, 320—334. [in Russian]
15. Storojenko, N. (1897). Ocherk iz istorii Malorossiyskih kazakov s kontsa XVIII i v nachale XIX veka. *Kievskaya starina*, LVII, 4. 124—156. [in Russian]
16. Storojenko, N. (1900). Chudotvornaya ikona Bojney Materi v s. Rjajtse, Prilutskogo uezda, Poltavskoy gubernii. *Kievskaya starina*, LXX, 7—8, 11—12. [in Russian]
17. Ulianovskiy, V. (2005). Try "lyky" Mykoly Storozhenka: "malorosiistvo" — "rosiistvo" — "ukrainstvo" In Storozhenko, M. V. *Z moho zhyttia*, pp. 5—93. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian]
18. Tsarinnyiy, A. *Ukrainskoedvijenie: Kratkiy istoricheskiy ocherk: Preimuschestvenno po lichnym vospominaniyam* Retrieved from: [https://ru.wikisource.org/wiki/Ukraynskoe_dvyzhenye_\(Storozhenko\)/I](https://ru.wikisource.org/wiki/Ukraynskoe_dvyzhenye_(Storozhenko)/I) [in Russian]

Received 26 October 2019

Roxana Kharchuk, PhD, docent
Shevchenko Institute of literature
4 M. Hrushevskoho str., Kyiv 01001
e-mail: admin@ilnan.gov.ua roxana-b@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1039-1319>

SHEVCHENKO'S THEME IN LEGACY OF HISTORIAN AND TEACHER MYKOLA STOROZHENKO

The paper deals with Shevchenko's theme in Mykola Storozhenko's memoirs "From My Life" and in his letters to Panteleimon Kulish. The author of the paper believes that this issue was marginal for the historian, as Storozhenko's attitude towards the poet was ambivalent. After all, in articles on historical issues, Mykola Storozhenko quoted Shevchenko only once without giving his name.

Special attention is paid to the authorship of the paper "An Episode from the Life of T. Shevchenko", which researchers now attribute to Mykola Storozhenko based on the signature 'C-ko'. It is noteworthy that he did not mention this episode in his memoirs, writing about dance evenings in Moisivka, as well as in the publication about his grandmother Maria Korsun. While Mykola's authorship is the most probable, there are some arguments in favor of his brother's authorship. Andrii Storozhenko signed his publications with the signature 'C-ko, A.'. He was interested in Shevchenko's artistic heritage, ancient portraits and understood the importance of Shevchenko for the Ukrainian idea, despite the fact of creating the caricature character of the poet in his work "The Ukrainian Movement", which is still used by Russian propaganda in its fight against the 'Ukrainian separatism'. The article also deals with the problem of perceiving Shevchenko as a natural talent without proper education. It is evidenced by the letter of Mykola Storozhenko to Panteleimon Kulish. The author is inclined to explain the vitality of the thesis about the poet's ignorance and poor literacy by the dual Russian-Ukrainian identity which was widespread among the contemporary intellectuals of Dnieper Ukraine and rooted in their sense of inferiority.

Keywords: *Mykola Storozhenko, Andriy Storozhenko, problem of authorship, Shevchenko's theme, Ukrainophilia, Black Hundreds, dual Russian-Ukrainian identity, Ukrainian consciousness, sense of inferiority.*